

Токоева Г. С., Тургунбаева Д. М.

ПОСТКЛАССИКАЛЫК ЭМЕС ФИЛОСОФИЯДАГЫ АДАМ МАСЕЛЕСИ

Токоева Г. С., Тургунбаева Д. М.

ПРОБЛЕМА ЧЕЛОВЕКА В ПОСТКЛАССИЧЕСКОЙ ФИЛОСОФИИ

G. S. Tokoeva, D. M. Turgunbaeva

THE HUMENS PROBLEM IN POSTCLASSICAL PHILOSOPHY

УДК: 1.091 (575.2) (043)

Макалада учурдун философиясындагы адам таануу маселеси талдоого алынды. Постклассикалык философиялык окуулардагы адам болмушу жаңы багытка карай өнүгүп жаткандыгы анализденди. Ошондой эле макалада адам түшүнүгүн постклассикалык эмес илимдин алкагында изилдөө аракети жасалды. Инсандын социумдагы орду, субъект-субъектилик мамилеси изилденди.

Негизги сөздөр: адам, инсан, классикалык философия, постклассикалык илим, адам болмушу, жашоо, өмүр.

В данной статье проанализирована проблема человека в современной философской мысли. Наши отражения бытие человека и основные направления изучения проблемы человека в постклассической философии. А также проведен философский анализ проблемы человека в постнеклассической философии. Изучено место личности в социуме и субъект-субъектные отношения

Ключевые слова: человек, личность, классическая философия, постклассическая наука, бытие человека, существование, жизнь.

This article is about how we word to analyze the humens problem in postclassical philosophy. We bring into being philosophical analyze of mens afterclassical philosophy. Was learned place of personality in society contact

Key words: human, personality, classical philosophy, postclassical knowledge humanity, live, state of being.

Адам маселеси ар бир коомдо жана ар кайсы философиялык окууларда түрдүү позицияларда талдоого алынып келди. Кайсы окууну албайлы, адам деген эмне, адам болмушунун маңызы кайсы деген суроолор коюлуп келген. Кээ бир учурда адамды ашыра баалап койсо, көпчүлүк учурда тигил же бул маселенин контекстинде гана изилдөөлөр жүргүзүлүп келди. Натыйжада, “адам” деген түшүнүккө доордун өзүнүн өнүгүшүнө, коомдук аң-сезимдин деңгээлине ылайык талдоолор болду жана киши маселеси өзүнчө бир изилдөөнүн объектиси катары көп илимдерди бириктирди жана алардын ортосундагы изилдөө предметин бөлүп берди. Бардык көз караш, теория, концепцияларды жалпылаштырып алганда, адамга карата “адам деген адам” деген эң жөнөкөй түшүнүк келип чыгат.

Азыркы учурда адам маселесин изилдеген атайын илимдер, теориялар, концепциялар жана алардын келип чыгуусун анализге алган эмгектер баягы эле негизги темага – адамга кайрылышып, анын биологиялык же коомдук жактарын жогорулатып кароо же экинчи жагын төмөндөтүү маселесин коюшат. П.С.Гуревич өзүнүн “Философиялык антропология” деген эмгегинде мындай дейт: “К.Маркстын эң бир зор эмгеги болуп анын адамдын социалдык жагын ачып көрсөткөндүгү” [3,6]. Эгерде марксисттик философия адамдагы социалдык жакты жогору койсо, кээ бир окуулар адамды аксиологиялык, этикалык жана эстетикалык жактан анализдөөгө жетишишкен. Белгилүү философ Н.Бердяев философия жекече илим жана ал адамга карата багытталгандыгын айтып келип мындай дейт: “Ар кандай чыныгы философиянын артында жашоо жөнүндөгү, анын маңызы жөнүндөгү, тагдыры жөнүндөгү кыйынчылыктар турат. Ошондуктан философия, баарынан мурда, адам жөнүндөгү, жалпы адам жөнүндөгү, адамдын бүтүндүгү жөнүндөгү окуу болуп саналат” [1,156]. Кээ бир ойчулдар философия антропоцентристтик болуш керек деп белгилешет. Ушуга байланыштуу Н.Бердяев мындай дейт: “Биз үчүн эң маанилүү маселе болуп адам жөнүндөгү маселе эсептелет. Баары адамдан чыгат жана кайра ага кайтат” [2, 348].

Антропологиялык окууларда адамдын дүйнөдөгү ордун анализдеген субъективдүү жана объективдүү идеализм, материализм, дуализм багыттары философия тарыхында өз ордун тапты. Субъективдүү идеализм адамдын ички дүйнөсүнө кайрылып болмуштун объективдүү негиздеринен ажыратып, анын жашоосун шарттуу-конвенционалисттик (өзүнөн өзү болуучу) туюмдарды иретке салышы менен байланыштырылат да, психологизм, конвенционализм, субъективдүү антропологиялык деп аталган окуулар аркылуу даана көрүнөт. Биринчиси, адам мамилелерин, анын психологиялык табиятын жана бири бирин туюп сезүү маселесин талдайт, экинчиси адам жүрүм-туруму өзүнөн өзү келип чыгуучу шарттуу ченемдерде, маданиятта аныкталат, субъективдүү антропологиялык инсандык, индивидуалдуулук менен тыгыз байланышта өнүгөөрүн белгилейт

Объективдүү идеализм адамды андан сырткары турган руханийлик менен байланыштырып, жашоосунун маңызын руханийлик менен болгон карым-катнашынан көрөт. Бул окуунун өзүндө волонтаристтик көз караш, панлогизм, объективдүү-идеалисттик антропологиялык айырмаланат. Дуализм болсо адамды экилик катары карап, руханий жана материалдык башбашталма бири бири менен карым-катнашта талданат.

Материализм адамды тааным жана кайра түзүү менен карым-катнашта талдайт. Натуралисттик материализм адамды объективдүү жаратылыш реалдуулугунун чегинде изилдеп, географиялык детерминизм жана биологиялык позициясы менен түшүндүрөт. Социологиялык материализмде адамды коом жана социалдык структура менен байланыштырып, адам болмушу “экинчи табият” же жасалма табият менен (экономикалык материализм, технократизм, информациялык коом, структурализм) байланыштуу каралат. Антропологиялык материализм адам маңызын акыл жана эрк менен тааныларын белгилейт.

Демек, ааламдашкан коомдо, постклассикалык эмес философиянын өнүгүүсүнүн шартында адам маңызы жана анын жашоосу философиялык изилдөөлөрдүн приоритеттүү багыты болуп калды. Постклассикалык эмес методологиянын изилдөө борборунда адамдын дүйнөгө карата болгон карым-катнашы жөнүндөгү маселе же, тагыраак айтканда, адамдын түпкү кызыгуулары жана баалуулуктары, адам практикасынын курчап турган чөйрөгө (“адам-табият”, “адам-коом” *Т.Г.*) болгон багытталышы турат. Адам маселесин изилдөө постклассикалык эмес философия үчүн башкы жана приоритеттүү изилдөө болуп саналат.

Парадигмалардын алмашуу процесси жүрүп жатканда адамдын дүйнөгө карата болгон мамилесин талдоо маанилүү. Адамдын табият менен болгон мамилесин жөнгө салуу зарыл, анткени экологиялык кризистин шарттарында бул өзгөчө көңүл бурууну талап кылат. Ошондуктан азыркы доор үчүн башкы көйгөй катары адамды бүтүндүк катары кароо менен изилдөөлөрдүн багытын өзгөртүү талап кылынат.

Классикалык илим табияттын чыныгы картинасын түзүү аракетин жасайт. Изилдеп жаткан объекттердин касиеттерин жана мүнөздөлүшүн берүү менен башка эч бир өбөлгөлөргө детерминатташкан эмес. Адам практикалык ишмердүүлүктүн жана философиялык ой жүгүртүүнүн субъектиси катары сыртта калган. Анын көйгөйлөрү, кыжалаттануулары, жөндөмдүүлүктөрү, керектөөлөрү изилдөөлөрдүн негизги планынын артында калат. Адам башка объектилер менен бирге талдоого алынат б.а., адамды таанымдын субъектиси катары карайт. Бул илим инсандын дүйнөгө карата болгон мамилесинде ага карата терс реакциянын жүрүшүн талдай албаган.

Постклассикалык эмес илимде адам татаал түзүлүштөгү объекттин компоненти катары каралат. Бул методология философиялык таанымдын бүткөн циклы, синтези болуу менен, адам субстанция катары жана универсалдуу себептүүлүк сыяктуу кырдаалдан да, дүйнөдөн да күчтүү экендигин белгилөөгө жетишет.

Постклассикалык эмес философия субъект-субъектилик мамилелердин түзүлүшүнө микро-анализ жасап, дисциплинардык-психологиялык, микро-социологиялык схемалардын духунда моделдештирүү жасайт. Бул илимдин өнүгүшүнө стимул берген багыттар катары эволюциялык универсализм, активдүүлүктүн биологиясы менен физиологиясы, синергетика ж.б. эсептелет. Аталган багытта Д.Белл, Н.М.Моисеев, Л. Фон Бартаманфи, И.Р.Пригожин Ф.Бродель практикалык-экологиялык, саясий, экономикалык, техникалык-илимий маселелерди чечүү аракетин жасашып, социалдык системалардын бирдей жашоосун камсыз кылган үлгүлөрдүн (парадигма) режимин түзүү зарылдыгын белгилешет.

Макромасштабдуу процесстердин шарттарында адам түрдүү илимдер тарабынан ар тараптуу аспектиде изилдениши маселенин актуалдуулугун далилдеп турат. Учурдагы коомдук аң сезимде адам болмушуна карата олуттуу өзгөрүүлөр пессимисттик жана оптимисттик маанайда жүрүүдө. Коомдун информатизацияланышы ар бир адамдын жашоосуна да таасирин тийгизүүдө: социалдык болмуш менен адамдын ортосундагы айырмачылык жаралууда, натыйжада, адамды коомдо жүрүп жаткан процеске терең аралашуусун талап кылууда. Глобалдык тармактардын желесинде адам жаңы реалдуулуктарга дуушар болууда: жеке руханий өнүгүүсү үчүн кеңири мүмкүнчүлүктөргө ээ болду, башка адамдар менен интенсивдүү карым-катнашка кирди. Экинчи жагынан, улуттук баалуулуктар, тарыхы, маданияты, салт-санаасы менен байланышкан реалдуулуктан алыстап калышы ыктымал. Белгилүү философ Г.Маркузе индустриалдуу коомду талдап келип, учурдагы цивилизацияда “бир ченемдеги ой жүгүртүү жана жүрүм-турум калыптанат” [4, 49], деп белгилеген. Мындай шартта инсан өзүнүн жекелигин сактап калуу жана өнүктүрүү үчүн өзүнүн керектөөсүнүн багытын өзгөртүүсү зарыл: табиятты аеосуз пайдалануунун ордуна ага карата шайкештикте жашоого буруу.

Глобалдуу өнүгүүнүн натыйжасы катары адамдын дүнөтаанымынын да глобалдуу мүнөзгө өтүшү болду. Илимий-техникалык прогресстин өнүгүшү адам болмушуна карама-каршы таасирин тийгизүүдө. Биринчиден, адам жогорку технологияны жаратуу менен карым-катнаштын аз ара кеңири чөйрөсүнө камтылды, натыйжада социалдык болмуш креативдүү, интеллектуалдык жактан өнүккөн адамды талап кылууда. Экинчиден, жогорку технологиянын өнүгүшү адамдын калыптануу-

сундагы коопсуздукту пайда кылат: кишидеги социалдык жактан толук эместик, өзүнө өзү ишенбөөчүлүк, жалгыздыкты сезүү сыяктуу кубулуштар коштошу мүмкүн.

Адам – ойлонуунун, ой-жүгүртүүнүн предмети катары таанылган субъект. Адамзаттын өнүгүшүн изилдөөнүн марксисттик концепциясына ылайык, ар дайым активдүү, аң-сезимдүү ишмердүүлүктө болуп материалдык байлыктарды жаратуучу катары таанылган социожандык. Цивилизациялык көз караштын аспектисинде караганда, адам – өзүнүн керектөөлөрүнөн улам жаратылышта болбогон маданиятты жараткан жана аны жашоосу үчүн кызмат кылууга даярдаган, анын негизинде өзү да өнүккөн болмуштун өзгөчө формасы. Адам – биологиялык эволюциянын натыйжасында башка жандыктардан өзгөчө кыймыл-аракети, жашоого ыңгайлануу жөндөмдүүлүгү менен айырмаланган табияттын жандыгы.

Ааламдашуу процесси жалпы адамзаттык баалуулуктар системасында улуттук өзгөчөлүктөрдүн ордун табууга жана жеке инсандын өзүнүн “Менин” баалай билүүнү актуалдаштырат. Ошондуктан ар бир адамда турмуштук баалуулуктары жана жеке кызыгуулары калыптануусу зарыл,

айрыкча адилеттүүлүк, гумандуулук маселеси маанилүү. Илимий-техникалык прогресс өлкөлөр ортосундагы тоскоолдуктардын талкаланышына алып келсе да, көптөгөн гуманитардык көйгөйлөрдү жаратты. Бул жалпы адамзат биргеликте чече турган маселе болуп калды. Мындай шартта инсандын жаңы тиби – интеллектуалдык жактан өнүккөн, өзүнө ишенген, адеп-ахлак жагынан калыптанган, чыгармачыл адам талап кылынат. Учурдагы социалдык реалдуулук да ушул максат менен адам маселесин изилдөөнү улантууну сунуштайт.

Адабияттар:

1. Бердяев Н. О человеке, его свободе и духовности [Текст]: избр. тр. /Н.Бердяев. – М.: Флинта, 1999. – 312 с
2. Бердяев, Н. Царство Духа и Царство Кесаря [Текст] / Н.Бердяев. – М.: Республика, 1995. – 543 с.
3. Гуревич П.С. Философская антропология. Очерк истории [Текст] / П.С.Гуревич, В.С.Степин // Философские исследования. – 1994. – № 1. – С. 114-129.
4. Маркузе, Г. Одномерный человек. Исследование идеологии индустриального общества [Текст]: пер с англ. / Г.Маркузе. – М.: Refl-boor, 1994 – 368 с.

Рецензент: д.полит.н., профессор Абдрашев А.Б.